

JÄRVA MAAVALITSUS
ARENGU- JA PLANEERINGUOSAKOND

JÄRVAMAA MAAKONNAPLANEERINGU
TEEMAPLANEERING

**ASUSTUST JA MAAKASUTUST SUUNAVAD
KESKKONNATINGIMUSED**

SELETUSKIRI

PAIDE 2002

SISUKORD

1. SISSEJUHATUS	3
2. ÜLDOSA.....	4
2. 1. TEEMAPLANEERINGU PROTSESSI KIRJELDUS	5
2. 1. 1. PLANEERINGUKRONOLOOGIA.....	6
2. 2. SEADUSANDLUS.....	10
3. ASUSTUST JA MAAKASUTUST SUUNAVAD KESK-KONNATINGIMUSED.....	13
3. 1. LÄHTESEISUNDI ISELOOMUSTUS	13
3. 1. 1. TERRITOOORIUM JA ALUSPÕHI.....	13
3. 1. 2. PINNAKATE JA PINNAVORMID, MAASTIKULINE LIIGESTATUS	13
3. 1. 3. MULLASTIK.....	14
3. 1. 4. MAASTIKUKAITSEALAD.....	15
3. 1. 5. RAMSARI ALAD.....	17
3. 1. 6. NATURA 2000 ALAD	18
3. 1. 7. KAITSMATA PÕHJAVEEGA ALAD.....	19
3. 1. 8. VEEKOGUDE RANNAD JA KALDAD	20
3. 1. 9. POOLLOODUSLIKUD KOOSLUSED	21
3. 1. 10. METSAKAITSELADE VÕRGUSTIK.....	23
3. 1. 11. KÕRGE PUHKEVÄÄRTUSEGA ALAD	24
3. 1. 12. LINNA LÄHIÜMBRUSE ROHELINE VÖÖND JA LINNA LAIENEMISALA	25
3. 2. KASUTUSTINGIMUSED JA SOOVITUSED ASUSTUSE JA MAAKASUTUSE SUUNAMISEKS.....	25
3. 2. 1. KÕRGE VILJAKUSEGA PÖLLUMAAD	25
3. 2. 2. KASUTUSTINGIMUSED VÄÄRTUSLIKE MAASTIKE SÄILIMISEKS JA MAASTIKUVÄÄRTUSTE SUURENDAMISEKS	26
3. 2. 3. KASUTUSTINGIMUSED ROHELISE VÕRGUSTIKU SÄILIMISEKS JA TOIMIMISEKS.....	27
3. 2. 4. ÜLDISED SOOVITUSED ASUSTUSE JA MAAKASUTUSE SUUNAMISEKS	28
3. 3. REALISEERIMISE INSTRUMENDID.....	29
4. ETTEPANEKUD KAITSELADE MOODUSTAMISEKS	31
5. PLANEERINGUKAARDID	33
6. KOKKUVÕTE.....	34
TAUSTINFORMATSIOON	35
LISAD.....	38

1. SISSEJUHATUS

Ruumiplaneerimise kaasaegsed põhimõtted on sõnastatud Euroopa Ruumilise Planeerimise Hartas. Euroopa ruumilise arengu suundumusi konkretiseerivad: "Euroopa ruumilise planeerimise suundumused (ESDP 1999)", Euroopa Nõukogu koostööprogramm "Euroopa säästva ruumilise arengu printsiibid (CEMAT 2000)" ja Läänemeremaade planeeringuministrite koostööprogramm VASAB 2010. Ruumilise planeerimise nn võrgustiku ideoloogiat kannab ka üleriigiline planeering "Eesti 2010" (heaks kiidetud Vabariigi Valituse korraldus nr 770-k, 19.09.2000), mille põhiülesandeks oli riigi ruumilist arengut suunavate ja kujundavate meetmete kavandamine ning ülesannete seadmine jätkusuutlikuks arenguks. Eesti Vabariigi Valitsuse 8. juuli 1999. aasta korraldusega nr. 763-k algatati maakonnaplaneeringute teemaplaneeringu "**Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused**" tegemine. Järva maavanema sellekohane korraldus nr. 2086 kirjutati alla 16. detsembril 1999.

Maakonnaplaneeringu teemaplaneeringu koostamisele eelnes kahe alateema "Roheline võrgustik" ja "Väärtuslikud maastikud". läbitöötamine. Nimetatud alateemade tulemid ja maakonnaplaneeringu väärtuslikke põllumaid iseloomustav andmebaas olid ka teemaplaneeringu lõppsünteesi põhilisteks lähtedokumentideks. Täiendavalt hõlmab planeeringu lõppsüntees teisigi tegureid ja valdkondi, mida on oluline arvestada asustuse ja maakasutuse suunamisel.

Teemaplaneeringu peamiseks eesmärgiks on loodus- ja keskkonnakaitseliselt põhjendatud ruumistruktuuri tagamine. Tuginedes erinevate infrastruktuuride paiknemise ja vajaduste analüüsile, seatakse aladele vajalikud kasutustingimused, mis peaksid tagama säästva ja jätkusuutliku arengu maakonnas.

Järvamaa maakonnaplaneeringu teemaplaneering "Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused" on aluseks:

- valdade üldplaneeringute koostamisel;
- valdade arengukavade koostamisel;
- metsakorralduskavade koostamisel;
- maakorralduskavade koostamisel;
- looduskaitse korraldamisel väljaspool kaitsealasid;
- üleriigilise infrastruktuuri planeerimisel.

2. ÜLDOSA

Maakonnaplaneeringu teemaplaneeringut “Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused” koostamist juhtis ja koordineeris Järva Maavanema 16. detsember 1999 korraldusega nr.2086 moodustatud töögrupp koosseisus:

projekti juht:

Henn Sokk

Arengu-ja planeeringuosakonna juhataja;

liikmed:

Uudo Kalamann

Järvamaa külaliikumise esindaja;

Eha Kamlat

Arengu- ja planeeringuosakonna peaspetsialist;

Jaanus Nilp

Järvamaa Keskkonnateenistuse peaspetsialist;

Aino Pung

Muinsuskaitseameti Järevalveosakonna Järvamaa vaneminspektor;

Olavi Randver

Järvamaa Keskkonnateenistuse peaspetsialist;

Tiiu Saarist

Järvamaa Muuseumi direktor;

Toomas Zvorovski

Arengu- ja planeeringuosakonna peaarhitekt, planeeringu peaspetsialist;

Ester Valdvee

Jäneda Õppe-ja Nõuandekeskuse üldosakonna juhataja asetäitja.

Lisaks ülalnimetatud komisjoni liikmetele osalesid planeeringu koostamisel AS Regio alljärgnevad töötajad:

Jüri Jagomägi

AS Regio peakartograaf;

Ülli Reinmets

AS Regio geoinformaatik;

Eva-Leena Sepp

AS Regio geoinformaatik.

Töö valmis koostöös Järva Maavalitsuse arengu-ja planeeringuosakonna, kohalike omavalitsuste ja ametkondade vastava ala spetsialistidega. Samuti kaasati kohalikke elanikke.

2. 1. TEEMAPLANEERINGU PROTSESSI KIRJELDUS

Teemaplaneeringu "Asustust ja maakasutust suunavate keskkonnatingimused" väljatöötamist alustati Järvamaal 2000.a. jaanuaris paralleelselt kahe alateema "Järvamaa väärtuslikud maastikud" ja "Järvamaa roheline võrgustik" osas.

Töö metoodiliste juhenditena kasutati Keskkonnaministeeriumi poolt 2001.a. väljaantud trükist „VÄÄRTUSLIKE MAASTIKE MÄÄRATLEMINE. Metoodika ja kogemused Viljandi maakonnas“ ning AS Regio ja EPMÜ Keskkonnakaitse Instituudi poolt 2001 koostatud trükist „Rohelise võrgustiku määratlemise alused maakonna planeeringus“.

Planeeringu alateemade "Roheline võrgustik" ning "Asustust ja maakasutust suunavate keskkonnatingimused" läbitöötamine ning väärtuslike põllumaade andmebaasi täpsustamine toimusid paralleelselt.

Käesolev teemaplaneering on suunatud Järvamaa väärtuslike maastike, roheline võrgustiku ja kõrge väärtusega põllumaade ning nende seisukohalt oluliste alade väljaselgitamisele ja registri koostamisele.

Rohelise võrgustiku projekteerimise esimeses etapis telliti AS-lt Regio suuremahulisi arvutitöid nõudnud võrgustiku elementide genereerimine ning lasti selle alusel konstrueerida genereerimisel saadud struktuurielementidest ja variantidest esialgne naabermaakondade roheline võrgustikuga ühilduv võrgustik. Edasise töö käigus täpsustati seda ekspertide poolt ning läbi naabermaakondade, omavalitsuste ja ametkondade koostööst.

Väärtuslike maastike määratlemise esimeses etapis:

- koostati Järvamaa vaatamisväärsuste andmebaas;
- viidi läbi kaardianalüüs kultuurilis-ajalooliste väärtuste leidmiseks;
- toimus kirjanduse jm taustandmestiku kogumine (muuseumid, seltsid, kodu-uurijad jms. materjal);
- koostatud maakonna vaatamisväärsuste andmebaas avaldati kohalikes vallalehtedes;
- koos omavalitsuste spetsialistide ning juurde kutsutud asjatundjate ning asjast huvitatutega toimus arutelu määramaks piirkonna väärtuslikud alad;
- koostatud andmebaasi, kaardianalüüsi, kirjanduse ja välitööde põhjal, samuti muu taustinfo põhjal koostati esialgne potentsiaalsete väärtuslike maastike loend, mis võeti edasiste tööde juures aluseks.

Teise etapi keskseks ürituseks oli 12. detsembril 2001. aastal Jänedal korraldatud Järva Maakonna planeeringupäev, kus rühmatööde käigus koorus välja omavalitsuste

planeeringuspetsialistide nägemus maakonna väärtuslikest aladest. Suures osas langes see kokku maavalitsuse poolt koostatud väärtuslike maastike esialgse nimekirjaga. Järgnes uus ring arutelusid omavalitsustes. Arengu- ja planeeringuosakonna initsiatiivil tutvustati ja arutati teemaplaneeringut "Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused" ning selle alateemat "Väärtuslikud maastikud" maavalitsuse osakonnajuhatajate nõupidamisel 18. 03. 2002. ja 20. 05. 2002. Alateema "Väärtuslikud maastikud" materjalid olid ka Internetis maakonna koduleheküljel kättesaadavad. Teises etapis analüüsiti koos omavalitsuste spetsialistide ning juurde kutsutud asjatundjate ning asjast huvitatutega kogutud materjal veelkord läbi ning selle käigus täpsustati esimeses etapis koostatud väärtuslike alade loendit ning piire.

Saabunud vastukajade ja täiendavate ettepanekute põhjal koostati maavalitsuses Järvamaa väärtuslike alade lõplik nimekiri, järjestati need tähtsusklasside kaupa ja määrati alade piirid. Koostatud materjalid kiideti heaks planeeringu koostamist koordineeriva töögrupi poolt.

Esimese klassi alade hulka arvati maakonna kõige väärtuslikumad maastikud, milledest osa võiksid kuuluda riikliku tähtsusega maastike hulka. Teise klassi alade hulka arvati maakondlikult väga väärtuslikud maastikud. Kolmanda klassi alade hulka jäid maastikud, mis on väärtuslikud mingist kitsast aspektist või omavad väärtust vaid kohalikele inimestele.

Reservalade hulka jäid alad, mis on vaid ühest või mõnest aspektist väärtuslikud, kuid üldiselt vähe hinnatud paigad. Kohalikul tasandil olid need siiski olulised ning nende väärtus võib kohaliku elu edendajate soodsa suhtumise jätkumisel suurene da.

Töö tulemina koostati Järvamaa väärtuslike maastike register, kus enne kooskõlastuste ringile saatmist oli 47 ala, neist 10 I klassi ala, 19 II klassi ala, 12 III klassis ala ning 6 reservala. Kohalikel omavalitsustelt saadud ettepanekute põhjal lisati III klassi aladesse täiendavalt üks ala. Seega on Järvamaa väärtuslike maastike registris 48 ala, neist 10 I klassi ala, 19 II klassi ala, 13 III klassis ala ning 6 reservala.

2. 1. 1. PLANEERINGUKRONOLOOGIA

08. juuli 1999	Vabariigi Valitsus algatas oma korraldusega nr 763-k teemaplaneeringu "Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused" tegemise;
16. detsember 1999	Järva maavanem andis välja korralduse nr. 2086 "Maakonnaplaneeringu teemaplaneeringu algatamine";
28. detsember 1999	Järva Maavalitsuse arengu- ja planeeringuosakonna kiri kohalikele omavalitustele teemaplaneeringu algatamisest;

19. jaanuar 2000 Teemaplaneeringu koostamise koordineerimise komisjoni korraline koosolek;
05. jaanuar 2001 Arengu-ja planeeringuosakonna ning Ambla valla asjahuviliste ühisarutelu väärtuslike maastike väljaselgitamiseks;
12. jaanuar 2001 Arengu-ja planeeringuosakonna ning Lehtse valla asjahuviliste ühisarutelu väärtuslike maastike väljaselgitamiseks;
16. jaanuar 2001 Arengu-ja planeeringuosakonna ning Koigi valla asjahuviliste ühisarutelu väärtuslike maastike väljaselgitamiseks;
25. jaanuar 2001 Arengu-ja planeeringuosakonna ning Roosna-Alliku valla asjahuviliste ühisarutelu väärtuslike maastike väljaselgitamiseks;
30. jaanuar 2001 Arengu-ja planeeringuosakonna ning Koeru valla asjahuviliste ühisarutelu väärtuslike maastike väljaselgitamiseks;
31. jaanuar 2001 Arengu-ja planeeringuosakonna ning Kabala valla asjahuviliste ühisarutelu väärtuslike maastike väljaselgitamiseks;
02. veebruar 2001 Arengu-ja planeeringuosakonna ning Kareda valla asjahuviliste ühisarutelu väärtuslike maastike väljaselgitamiseks;
06. veebruar 2001 Arengu-ja planeeringuosakonna ning Väätša valla asjahuviliste ühisarutelu väärtuslike maastike väljaselgitamiseks;
07. veebruar 2001 Arengu-ja planeeringuosakonna ning Imavere valla asjahuviliste ühisarutelu väärtuslike maastike väljaselgitamiseks;
09. veebruar 2001 Arengu-ja planeeringuosakonna ning Paide valla asjahuviliste ühisarutelu väärtuslike maastike väljaselgitamiseks;

13. veebruar 2001 Arengu-ja planeeringuosakonna ning Oisu valla asjahuviliste ühisarutelu väärtuslike maastike väljaselgitamiseks;
14. veebruar 2001 Arengu-ja planeeringuosakonna ning Järva-Jaani valla asjahuviliste ühisarutelu väärtuslike maastike väljaselgitamiseks;
02. märts 2001 Arengu-ja planeeringuosakonna ning Albu valla asjahuviliste ühisarutelu väärtuslike maastike väljaselgitamiseks;
11. aprilli 2001 Vabariigi Valitsus määras oma korraldusega nr 239-k teemaplaneeringu "Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused" valmimise uueks tähtjaks 1.detsember 2002;
25. mai. 2001 Arengu-ja planeeringuosakonna ning Türi valla asjahuviliste ühisarutelu väärtuslike maastike väljaselgitamiseks;
18. juuni 2001 Alateema "Roheline võrgustik" esialgse variandi tutvustamine omavalitsustes planeerimisega tegelevatele töötajatele ja teistele asjasthuvitatutele;
18. juuni - 3. sept.2001 Rohelise võrgustiku töövariant omavalitsustes tutvustamisel ja avalikustamisel;
27. september 2001 Teemaplaneeringu koostamise koordineerimise komisjoni korraline koosolek;
29. okt. - 12. dets. 2001 Rohelise võrgustiku töövariant naaber maavalitsustes kooskõlastamisel;
19. novembril 2001 Teemaplaneeringu koostamise koordineerimise komisjoni korraline koosolek tunnistas alateema „Roheline võrgustik“ valminuks;
12. detsember 2001 Järva maakonna planeeringupäev Jänedal;
08. jaanuar 2002 Jänedal planeeringupäeval rühmatööde käigus väljapakutud seisukohtade täpsustamine Kõrvemaa Maastikukaitseala töötajatega;

05. veebruar 2002 Jäned planeeringupäeval rühmatööde käigus väljapakutud seisukohtade täpsustamine Paide, Imavere, Kabala ja Oisu vallas;
08. veebruar 2002 Jäned planeeringupäeval rühmatööde käigus väljapakutud seisukohtade täpsustamine Väätsa vallas;
15. veebruar 2002 Jäned planeeringupäeval rühmatööde käigus väljapakutud seisukohtade täpsustamine Kareda ja Koeru vallavalitsuses;
11. märts 2002 Teemaplaneeringu koostamise koordineerimise komisjoni korraline koosolek tunnistab alateema „Väärtuslikud maastikud“ esialgse variandi valminuks;
18. märts 2002 Maavalitsuse osakonnajuhatajate nõupidamisel arutati teemaplaneeringu „Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused“ tegemise käiku;
26. aprill 2002 Teemaplaneeringu koostamise koordineerimise komisjoni korraline koosolek arutab teemaplaneeringu „Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused“ esialgset varianti ning täpsustab selle ülesehitust;
20. mai 2002 Maavalitsuse osakonnajuhatajate nõupidamisel arutati teemaplaneeringu „Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused“ alateema „Väärtuslikud maastikud“ koostamise käiku;
12. juuni 2002 Teemaplaneeringu koostamise koordineerimise komisjoni korraline koosolek vaatab läbi valminud teemaplaneeringu „Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused“ ning soovib selle saata kooskõlastamiseks kohalikele omavalitsustele ning naabermaakondadele;
17. juuni 2002 Maavalitsuse osakonnajuhatajate nõupidamisel võeti informatsioon maakonnaplaneeringu teemaplaneeringu „Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused“ töö käigust teadmiseks ning soovitati saata töö omavalitsustele ja naabermaakondadele kooskõlastamiseks;
21. juuni 2002 Teemaplaneering „Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused“ koos alateemadega „Järvamaa väärtuslikud maastikud“ ja „Järvamaa roheline võrgustik“

saadeti kooskõlastamiseks Järva maakonna kohalikele omavalitsustele ja naabermaakondadele;

30. september 2002 Teemaplaneeringu koostamist koordineeriv komisjon vaatas läbi kooskõlastuste käigus laekunud arvamused ja ettepanekud ning otsustas lisada väärtuslike maastike III klassi alade hulka Paide valla ettepaneku põhjal Sargvere mõisa;
07. oktoober 2002 Järva maavanema korraldusega nr. 1291 loeti Järvamaa maakonnaplaneeringu teemaplaneering "Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused" vastuvõetuks ning otsustati see alates 14. 10. 2002. a. kuueks nädalaks välja panna avalikuks tutvumiseks Paide ja Türi linnas ning valdade keskustes;
14. okt.-24. nov. 2002 Teemaplaneeringu "Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused" avalik väljapanek Paide ja Türi linnas ning vallakeskustes;
02. detsember 2002 Teemaplaneeringu koostamist koordineeriv komisjon vaatas läbi teemaplaneeringu avaliku väljapaneku kestel laekunud ettepanekud ning vastas neile seaduses ettenähtud korras;
09. detsember 2002 Järva Maavalitsus korraldas avaliku arutelu teemaplaneeringu avaliku väljapaneku tulemuste tutvustamiseks;
09. detsember 2002 Järva Maavalitsus esitas teemaplaneeringu planeerimis- ja ehitusseaduse § 22 lõige 1 punkt 1 kohaselt Keskkonnaministeeriumile järelvalve teostamiseks;
27. jaanuar 2003 Keskkonnaministeeriumi komisjon andis järelvalve korras heakskiidu Järvamaa maakonnaplaneeringu teemaplaneeringule "Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused".

2. 2. SEADUSANDLUS

Teemaplaneeringu koostamisel on juhitud järgnevatest õigusaktidest ning nende 01. 10. 2002. a. seisuga kehtinud redaktsioonidest:

Asjaõigusseadus (RT I 1993, 39, 590; 1999, 44);

Jäätmeseadus (RT I 1998, 57, 861);

Eesti Keskkonnastrateegia (RT I 1997, 26, 390);

Energiaseadus (RT I 1997, 52, 833; 1998, 71, 1201; 2001, 52, 303);

Kaitstavate loodusobjektide seadus (RT I 1994, 46, 773; 1998, 36/37, 555; 2002, 6, 21);
Kalapüügiseadus (RT I 1995, 80, 1384);
Keskkonnamõju hindamise ja keskkonnaauditeerimise seadus (RT I 2000, 54, 348);
Maakorraldusseadus (RT I 1995, 14, 169);
Maaparandusseadus (RT I 1994, 34, 534);
Maapõueseadus (RT I 1994, 86/87, 1488);
Maareformi seadus (RT I 1991, 34, 426; 1995, 10, 113; 1996, 41, 796; 2000, 70, 441; 2001, 52, 304);
Metsaseadus (RT I 1998, 113/114, 1872);
Muinsuskaitse seadus (RT I 2002, 27, 153);
Planeerimis- ja ehitusseadus (RT I 1995, 59, 1006);
Ranna ja kalda kaitse seadus (RT I 1995, 31, 382);
Raudteeseadus (RT I 1999, 29, 405);
Säästva arengu seadus (RT I 1995, 31, 384);
Teeseadus (RT I 1999, 26, 377);
Veeseadus (RT I 1994, 40, 655; 1996, 13, 241);
Vabariigi Valitsuse 20. 01.1999. a. määrus nr. 22 “Elektri-, gaasi- ja kaugküttevõrgu kaitsevööndite ulatus” (RT I 1999, 8, 123);
Vabariigi Valitsuse 14. 10. 1994. a. määrus nr. 369 “Riigi poolt korrashoitavate eesvoolude nimekirja” ja “Munitsipaalomandisse antavate maaparandussüsteemide nimistu” kinnitamine (RT I 1994, 70, 1222);
Vabariigi Valitsuse 29. 04. 1996. a. määrus nr. 119 “Looduskaitse registri asutamine” (RT I 1996, 32, 635);
Vabariigi Valitsuse 18. 07. 1996. a. määrus nr. 191 “Avalikult kasutatavate veekogude nimekirja kinnitamine” (RT I 1996, 58, 1090);
Vabariigi Valitsuse 26. 01. 1995. a. määrus nr. 42 “Üleriigilise tähtsusega maardlate nimekirja kinnitamine” (RT I 1995, 13, 156);
Vabariigi Valitsuse 03. 04. 2001. a. määrus nr. 124 “Vesikondade ja alamvesikondade nimetamine” (RT I 2001, 36, 206);
Vabariigi Valitsuse 20. 01. 1998. a. määrus nr. 11 “Veekogusse või pinnasesse juhitava heitvee kohta esitatavate nõuete kinnitamine”. (RT I 1998, 10, 118);
Vabariigi Valitsuse 31. 07. 2001. a. määrus nr. 269 “Heitvee veekogusse või pinnasesse juhtimise kord” (RT I 2001, 69, 424);
Vabariigi Valitsuse 04. 03. 1997. a. määrus nr. 48 “Rahvusvahelise tähtsusega märgalade, eriti veelindude elupaikade konventsiooni täitmise riikliku programmi kinnitamine” (RT I 1997, 18, 303);
Vabariigi Valitsuse 25. 07. 2000. a. korraldus nr. 622-k “Riikliku programmi «Eesti NATURA 2000» kinnitamine aastateks 2000–2007” (RTL 2000, 88, 1337);
Keskkonnaministri 16. 12. 1996. a. määrus nr. 61 “Veehaarde sanitaarkaitseala moodustamise ja projekteerimise korra kehtestamine”(RTL 1997, 3, 8);
Keskkonnaministri 21. 05. 1998. a. määrus nr. 36 “Kaitsealade ja kaitstavate looduse üksikobjektide tähistamise ja tähistamise korra kinnitamine” (RTL 1998, 216/217, 847);
Keskkonnaministri 10. 05. 2001. a. määrus nr. 25 “Kõrgendatud keskkonnariskiga tegevuste täpsustatud loetelu ja tegevuse ulatus, millest alates tekib kõrgendatud keskkonnarisk” (RTL 2001, 59, 825);

Keskkonnaministri 07. 07. 1999. a. määrus nr. 65 “Võtmebiotoobi väljavaliku juhendi ja võtmebiotoobi klassifikaatori kinnitamine” (RTL 1999, 114, 1487);

Keskkonnaministri 14. 02. 1996. a. määrus nr. 10 “Lõheliste (lõhe, mereforell, jõeforell, harjus) kudemis- ja elupaikade nimistu kinnitamine” (RTL 1996, 25/26, 165);

Teede- ja sideministri 11. 08. 1999 määrus nr. 47 “Riigimaanteede nimekiri, maanteedeliigid ja klassid” (RTL 1999, 154, 2166);

Teede-ja Sideministri 28. 09. 1999. a. määrus nr. 57 “Tee ja tee kaitsevööndi kasutamise ja kaitsmise nõuded” (RTL 1999, 155, 2173);

3. ASUSTUST JA MAAKASUTUST SUUNAVAD KESK- KONNATINGIMUSED

3. 1. LÄHTESEISUNDI ISELOOMUSTUS

3. 1. 1. TERRITOORIUM JA ALUSPÕHI

Järvamaa asub Põhja-Eesti platoo keskosas Eesti südamaal, ega oma väljapääsu merele. Järvamaa üldpindala 2622, 8 km² moodustab Eesti pinnast 5, 8 %. Kuna Eesti riigis maabilanssi ei peeta, siis puudus võimalus maakonna maafondi täpsemaks iseloomustamiseks.

Maakonna pinnaehituses osalevad kolm üksteisel asuvat litoloogiliselt ja geneesilt erinevat kihtkonda:

- tard- ja moondekivimitest koosnev kristalne aluskord, kus kesk ja lõunaosa aluspõhjaks on alamsiluri ning põhjaosas ülemordoviitsiumi ladestik;
- settekivimitest koosnev pinnakate;
- pudedatest kvaternaarsest setetest koosnev pinnakate.

Maakond jaguneb reljeefi omapära ja valitsenud geoloogiliste protsesside iseloomult kolmeks osaks:

- idaosa, mis haarab maakonna piiridesse jääva Pandivere kõrgustiku;
- keskosa ehk Pandivere kõrgustiku nõlvaala;
- suhteliselt tasane lääneosa koos keskse ida-läänesuunalise, reljeefis vähemärgatava Soome ja Riia lahe veelahke alaga.

3. 1. 2. PINNAKATE JA PINNAVORMID, MAASTIKULINE LIIGESTATUS

Maastikuliselt jaguneb maakond kuueks eriilmeliseks piirkonnaks ja need on järgmised:

1. Pandivere kõrgustiku läänepoolne osa - suhteliselt rahuliku reljeefiga keskmiselt 60-70, maksimaalselt kuni 136 meetrit üle merepinna. Pandivere kõrgustiku aluspõhjaks on ülemordoviitsiumi ja alamsiluri karbonaatsed setted, peamiselt lubjakivid. Pinnakate koosneb põhiliselt lubjarikkast moreenist. Aluspõhjas esineb rohkesti tektoonilisi püstlõhesid, mis võimaldab põhjavee tsirkuleerimist maapinnas. Kõrgustikul esineb arvukalt karstivorme kurisute, langatuslehtrite ja kuivade jõesängide kujul, enamasti on need tagasihoidlike mõõtmetega. Väga omapärane on Pandivere vetevõrk. Laialdasel alal keskosas puuduvad alalised vooluveed. Sademete- ja lumesulaveed valguvad maapinda ja tulevad taas nähtavale suurte allikatena kõrgustiku äärealadel ja jalamil. Siinsed allikad kuuluvad Eesti suurimate hulka. Metsadest domineerivad kuusemetsad.

2. Kõrvemaast jääb Järvamaale ainult idaosa. Suuremalt osalt on see asustamata mets ja soo. Aluspõhi on Kõrvemaal maetud sügavale setete alla, pinnakatteks jääpaisjärvede liivakad kuni savikad setted ning neid kattev turvas. Kõrvemaa tasandusliku alad on halva äravooluga ja seetõttu tugevasti soostunud. Siit algavad Jägala ja Pärnu jõgi, siin

asuvad mitmed järved, nagu Jäneda Kalijärv, Kernu järv jt. 70% siinsetest aladest on kaetud soostunud ja soomuldadega. Palju on säilinud ürgse ilmega taimkatet ja soid. Jõgede ääres leidub niite ja puisniite.

3. Türi voorestik hõlmab 140 km² suuruse maaala Pandivere kõrgustikust edelas, selle tüüpilisem osa jääb Paide ja Türi vahemikku. Türi voorestikule annavad ilme arvukad põhjakirde-lõunaedela suunalised künnised ja seljakud, mis tekkelt kuuluvad väikevoorte hulka. Peale voorte kohtab selles piirkonnas üksikuid moreenkühi ning mõhnasid. Erinevalt Vooremaast ei leidu Türi Väikevooremaal järvi, küll aga on tihe jõgede võrk. Eriti veerikkad on Pärnu ja Prandi jõgi, mis saavad alguse Pandivere kõrgustiku jalamil asuvatest allikatest. Mullastik siinsetel aladel on mitmekesine. Suhteliselt tiheda asustuse tõttu on ligi 40 % alast põldude all. Looduslik taimkate koosneb kuuse-segametsadest ja soostunud metsadest voortevahelisel ala.

4. Pärnu madaliku koosseisu kuuluvad Türist edelasse ja lõunasse jäävad alad. Vaadeldav ala moodustab tasandiku, mille pinnakate koosneb Balti jääpaisjärve liivakaist ja savikaist setetest. Valdav osa maast on metsa all, kohati leidub soid.

5. Endla nõgu eraldab Pandivere kõrgustikku Vooremaast ja Kesk-Eesti tasandikust. Endla nõo põhjaserval tuleb Pandivere kõrgustiku jalamil maapinnale rohkesti suuri allikaid. Kuna on tegemist valdavalt soostunud alaga, leidub siin põllumaad vähe. Asustus on koondunud kõrgematele künnistele ja jõgede äärde. Endla soostikku ei läbi ükski tee.

6. Kesk-Eesti tasandikust kuulub Järvamaa piiridesse ainult loodepoolne osa. Valitsevaks reljeefi tüübiks on siin lainjas moreentasandik. Suured jõed puuduvad. Ala on valdavalt põllustatud ja tihedalt asustatud.

3. 1. 3. MULLASTIK

Järvamaa kuulub valdavalt Kesk-Eesti leostunud ja leetjate muldade läänepoolne osa aga Vahe-Eesti soostunud ja soomuldade valdkonda.

Lõimiselt on maakonnas valdavalt liivsavimullad, vaid Endla ja Epu-Kakerdi soostiku aladel valitsevad turvasmullad. Põllumuldade viljakuselt esineb maakonnas kõige rohkem 45-50 hindepunktiga põlde. Hulgaliselt on ka üle 50 hindepunktiga põlde. Rohkem esineb neid Käravete, Aravete, Roosna-Alliku, Vodja, Viisu ja Esna ning Kareda, Sõrandu, Koeru ja Koigi ümbruses. Teine kõrge boniteediga põldude ala esineb Lõuna –Järvamaal Säreveere, Retla, Kahala, Kabala ja Koigi vahel.

3. 1. 4. MAASTIKUKAITSEALAD

Looduskaitseala on looduskaitsealase või teadusliku väärtusega kaitseala looduslike protsesside ja haruldaste ning hävimisohus olevate või kaitstavate liikide kasvukohtade ja elupaikade, samuti eluta looduse, maastike ja looduse üksikobjektide säilimiseks, kaitseks ja uurimiseks. Looduskaitseala territoorium jaguneb loodusreservaatideks, sihtkaitsevöönditeks ja piiranguvöönditeks.

Maastikukaitseala (looduspark) on haruldase või Eestile iseloomuliku loodus- või pärandkultuurimaastikuga kaitseala, mis on moodustatud looduskaitsealadel, kultuurilistel või puhke-eesmärkidel ja mille territoorium jaguneb sihtkaitse- ja piiranguvöönditeks. Maastikukaitseala eritüüpina käsitletakse ka kaitse alla võetud parke.

Programmiala on seire, uurimis- ja haridustöö korraldamiseks ning loodusvarade kaitse ja kasutamise ühitamiseks kas kohaliku, riikliku või rahvusvahelise programmiga haaratud ala, mille territoorium jaguneb loodusreservaatideks, sihtkaitsevöönditeks, piiranguvöönditeks ja programmiala üldvöönditeks.

Lubatud majandustegevuse kaitsealal määratleb selle kaitse-eeskiri. Looduskaitsealuste parkide ja kaitstavate üksikobjektide osas kehtivad kaitstavate loodusobjektide seadusest tulenevad piirangud.

Järvemaal asuvad kaitsealad hõlmavad maakonna territooriumist ca 54%, mis tüübiti jaguneb järgmiselt:

- programmialad 116366 ha;
- maastikukaitsealad 19825,6 ha;
- looduskaitsealad 4185 ha.

Järvemaal on arvuliselt 54 kaitseala, sealhulgas 2 puistut ja 44 kaitsealust parki. Kaitsealuste üksikobjektidena on maakonnas registreeritud 27 puud, 24 rändrahn ja 8 allikat. I kategooria kaitsealuste taimeliikide kasvukohti maakonnas registreeritud ei ole. II kategooria kaitsealuste taimi on registreeritud 16 liiki 30 kasvukohas. I kategooria kaitsealustest loomaliikidest pesitseb maakonnas 2 kaljukotka paari, 5 väike-konnakotka paari ja 1 musttoonekure paar. II kategooria kaitsealuste loomaliike on registreeritud 6 ja nende elupaiku 210, sealhulgas 48 metsise püsielupaika ca 12 500 ha suurusel alal.

Programmi-, loodus- ja maastikukaitsealad ning puistud ja nende pindalad Järva maakonnas:

1. Endla looduskaitseala	-	4185 ha;
2. Rava maastikukaitseala	-	17 ha;
3. Vulbi maastikukaitseala	-	10 ha;
4. Pandivere riiklik veekaitseala	-	116366 ha;
5. Kõrvemaa riiklik maastikukaitseala	-	15913 ha;
6. Türi voorestiku kaitseala	-	3338 ha;

7. Piiumetsa sookaitseala	-	324 ha;
8. Pärnu jõe saar Türi linnas	-	1,6 ha;
9. Purdi ebatsuugapuistu	-	2 ha;
10. Päinurme tammik	-	2 ha.

Looduskaitsealused pargid ja nende pindalad:

1. Jäneda park (Lehtse vald)	-	14,5 ha;
2. Koigi park (Koigi vald)	-	7,6 ha;
3. Väike-Kareda park (Koigi vald)	-	7,6 ha;
4. Mäo park (Paide vald)	-	7,5 ha;
5. Ervita park (Koeru vald)	-	7,2 ha;
6. Kabala park (Kabala vald)	-	7,2 ha;
7. Päinurme park (Koigi vald)	-	7,2 ha;
8. Huuksi park (Koigi vald)	-	7,1 ha;
9. Rõuge talupark-dendraarium (Kabala v.)	-	7,1 ha;
10. Laupa park (Türi vald)	-	6,8 ha;
11. Seidla park (Albu vald)	-	6,7 ha;
12. Eistvere park (Imavere vald)	-	6,6 ha;
13. Sargvere park (Paide vald)	-	6,3 ha;
14. Esna park (Roosna-Alliku vald)	-	6,2 ha;
15. Roosna-Alliku park (Roosna-Alliku vald)	-	5,8 ha;
16. Koordi park (Roosna-Alliku vald)	-	5,7 ha;
17. Piiumetsa park (Väätsa vald)	-	5,7 ha;
18. Rutikvere park (Koigi vald)	-	5,7 ha;
19. Norra park ja tiikide süsteem (Koeru v.)	-	5,4 ha;
20. Albu park (Albu vald)	-	5,1 ha;
21. Rõa park (Väätsa vald)	-	5,1 ha;
22. Palu park (Paide vald)	-	4,7 ha;
23. Vodja park (Roosna-Alliku vald)	-	4,4 ha;
24. Väinjärve park (Koeru vald)	-	3,9 ha;
25. Pruuna park (Lehtse vald)	-	4,2 ha;
26. Vallimäe park (Paide linn)	-	4,1 ha;
27. Kuksema park (Järva-Jaani vald)	-	3,8 ha;
28. Kolu park (Türi vald)	-	3,0 ha;
29. Väätsa park (Väätsa vald)	-	3,7 ha;
30. Karinu park (Järva-Jaani vald)	-	3,6 ha;
31. Jootme park (Lehtse vald)	-	3,4 ha;
32. Lokuta park (Türi linn)	-	1,6 ha;
33. Eivere park (Paide vald)	-	3,3 ha;
34. Aravete park (Ambla vald)	-	3,2 ha;
35. Aruküla park (Koeru vald)	-	3,2 ha;
36. Särevere park (Türi vald)	-	3,2 ha;
37. Viisu park (Roosna-Alliku vald)	-	3,2 ha;
38. Oisu park (Oisu vald)	-	3,0 ha;

39. Purdi park (Paide vald)	-	3,0 ha;
40. Linnape park (Lehtse vald)	-	2,8 ha;
41. Laimetsa park (Imavere vald)	-	2,5 ha;
42. Vao park (Koeru vald)	-	2,5 ha;
43. Tori park (Türi vald)	-	1,9 ha;
44. Kuksema kabelipark (Järva-Jaani vald)	-	1,8 ha.

3. 1. 5. RAMSARI ALAD

Ramsari konventsioon, mis tähendab märgalade võtmist rahvusvahelise kaitse alla, sõlmiti 1971. aastal ja on tunnustatud enamikus maailma riikides. Rahvusvahelise kaitse eesmärk on hoida märgaladel inimtegevust ja looduskasutust mõistlikkuse piires, ka ei seata eripiiranguid inimeste liikumisele. Ramsari konventsioonis osalemine kohustab pöörama enam tähelepanu kaitsekorraldusele. Eesti Vabariigi Riigikogu ratifitseeris Eesti ühinemise Ramsari konventsiooniga 29. oktoobril 1993 ning kokkulepe jõustus meil 29. juulil 1994.

Ramsari konventsiooni alusel kaitstakse järgmisi märgalasid: rannikumerd (sügavusega kuni 6 m), rannikujärvi, rannikualasid (rannad, laiud, ranna- ja soostunud niidud), siseveekogusid (jões, järved, luha- ja lamminiidud) ja soid, kui seal leidub unikaalset elustikku või kaitsealuseid ökosüsteeme.

Märgalasid kaitstakse kui terviksüsteeme, kus tähtsad on nii kalade koelmud, lindude pesitsusalad ja ränupeatuspaigad kui ka sood ja soode turvas. Turbakiht on saastunud sademevete filter, reostunud pinnavete puhastaja, süsinikuringe reguleerija ja puhta vee säilitaja.

Eestis hõlmavad potentsiaalsed Ramsari konventsiooni tähendusega märgalad kuni neljandiku territooriumist ning seepärast on nende alade kaitse ja kasutus tähtis nii siseriiklikult kui ka rahvusvaheliselt.

Alates 1997. a. kuulub Järva maakonnas rahvusvahelise tähtsusega Ramsari alade hulka Endla looduskaitseala. Tähelepanuväärsed on seal erinevad sootüübid, soised metsad ja kuulsad allikate rühmad. Alal kasvab üliharuldane mesimurakas, pesitsevad kalakotkas ja kaljukotkas ning jõgedes elab saarmas.

Vabariigi Valitsuse 04.03.1997 määrusega nr. 48 kinnitatud Rahvusvahelise tähtsusega märgalade, eriti veelindude elupaikade konventsiooni täitmise riiklik programm kuni 2010 ei näe Järva maakonnas ette täiendavaid Ramsari alasid. See on ka põhjendatud, kuna maakonna territooriumil ei leidu rohkem veelindude kontsentreeritud elupaiku ning unikaalse elustiku või kaitsealuse ökosüsteemiga märgalasid.

Väljavalitud Ramsari alal reguleeritakse tegevust kaitsekorralduskavaga. Märgala majandusliku hinnangu ja funktsioonide täpsustamine, selleks vajalik seiretöö, keskkonnamõjude hindamine ning ökoloogiliste tingimuste analüüs on ala tõhusa kaitsmise eelduseks. Nende probleemide süvendatud käsitlemist võimaldavad üksikasjalikud ja analüüsivad kaitsekorralduskavad.

3. 1. 6. NATURA 2000 ALAD

Natura 2000 on üle-euroopaline looduskaitsealade võrgustik, mille eesmärk on tagada haruldaste või ohustatud lindude, loomade ja taimede ning nende elupaikade ja kasvukohtade kaitse. Euroopa Liidu kandidaatmaana teeb Eesti ettevalmistusi Natura 2000 võrgustikuga liitumiseks. Eestis leidub ligi 60 Loodusdirektiivis loetletud elupaigatüüpi, 54 looma- ja taimeliiki ning sadakond Linnudirektiivis loetletud linnuliiki, mille kaitseks loodavad loodus- ja linnuhoiualad moodustavadki kokku Eesti Natura 2000 võrgustiku.

Iga liikmesriik võib Natura 2000 alade kaitse korraldamiseks valida endale sobivad meetmed (kaitsealade moodustamine, lepingute sõlmimine, planeeringud vms). Oluline on, et valitud kaitsemeetmed tagaks nende elupaigatüüpide ja liikide säilimise, mille kaitseks alad on valitud. Tegevused, mis ei ohusta olulisel määral ala kaitseväärtusi, on lubatud. Kaitsealad jäävad kaitsealadeks, praeguste kaitsealade kaitse-eeskirjad tagavad alade piisava kaitstuse ja enamasti jääb nende režiim muutmata. Nendel kaitsealadel, kus kaitse-eeskiri veel puudub, tähendab võrgustikku arvamine kaitse-eeskirjade kiirendatud koostamist.

Praegu väljaspool kaitsealaid asuvad, aga tulevikus Natura võrgustikku kuuluvatest aladest saavad hoiualad. Hoiualadel ei hakata kehtestama rangeid piiranguid, küll aga peavad keskkonna- või muud luba nõudvad tegevused läbima eelnevalt keskkonnamõjude hindamise. Hindamise käigus selgitatakse välja, kas plaanitav tegevus kahjustab neid elupaigatüüpe ja liikide elupaiku, mille kaitseks ala on valitud.

Mingi ala kuulumine Natura võrgustikku tähendab üldjuhul senise looduskasutuse jätkuvat lubamist või mõnel puhul koguni soosimist (näiteks niitude hooldamine riigi toel).

Natura aladel esinevate loodusväärtuste säilimisnõudega tuleb arvestada ka siis, kui kavandatakse olulise keskkonnamõjuga tegevust väljaspool kaitse- ja hoiuala piire. Selgi juhul peab planeeritud tegevusele eelnema keskkonnamõjude hindamine, mille käigus selgitatakse välja, ega plaanitava tegevuse mõju ei ohusta kaitse- või hoiualasse jäävaid loodusväärtusi.

Maatükkidele, mis jääb Natura alasse, on võimalik tulevikus saada toetusi EL-st loodusväärtuste säilimiseks vajaminevate hooldustööde tegemiseks või ka kompensatsioone millegi tegemata jätmise eest.

Teemaplaneeringu "Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused" koostamise ning Natura alade eelvaliku käigus soovitati lülitada Natura 2000 alade nimekirja järgmised Järva maakonna alad:

1. Endla loodushoiu- ja linnuhoiuala (osaliselt Koeru vald);
2. Esna loodushoiuala (Roosna-Alliku ja Kareda vald);
3. Kiigumõisa loodushoiuala (Roosna-Alliku vald)
4. Kodasema-Tännapere loodushoiuala (Roosna-Alliku vald);
5. Kõrvemaa loodushoiu- ja linnuhoiuala (osaliselt Albu, Lehtse, Paide ja Roosna-Alliku vald);
6. Lüsingi loodushoiuala (Ambla vald);
7. Määru loodushoiuala (Kabala vald);
8. Orgmetsa loodushoiuala (Ambla vald);

9. Peetri-Kareda loodushoiuala (Kareda vald);
10. Piiumetsa loodushoiu- ja linnuhoiuala (osaliselt Väätsa vald)
11. Prandi loodushoiuala (Koigi ja Paide vald);
12. Pudimäe loodushoiuala (Paide vald).
13. Rava loodushoiuala (Ambla vald);
14. Saarjõe loodushoiuala (Kabala vald);
15. Silmsi soo loodushoiuala (Koeru vald);
16. Tudre loodushoiuala (Koeru vald);
17. Vulbi loodushoiuala (Albu ja Ambla vald);
18. Väätsa linnuhoiuala (osaliselt Väätsa vald)

Enamik nimetatud potentsiaalsetest Natura 2000 aladest on kaetud rohelse võrgustikuga, mis toetab veelgi nende alade kaitset.

3. 1. 7. KAITSMATA PÕHJAVEEGA ALAD

Põhjavee kasutamist ja kaitset reguleerib veeseadus.

Pandivere veekaitsealal, mis hõlmab Järva maakonnast 116366 ha ehk 44,3%, leidub hulgaliselt allikaid, karstinähte ja kaitsmata põhjaveega alasid. Pandivere veekaitsealale jäävad Järva maakonna piires järgmised veesäilitusalad (olulised allikate ja karstilehtrite rühmad):

1. Lüsingu veesäilitusala 141,2 ha (Ambla vald);
2. Jalgsema veesäilitusala 38,7 ha (Järva-Jaani vald);
3. Tudre veesäilitusala 27,2 ha (Koeru vald);
4. Esna veesäilitusala 138,5 ha (Roosna-Alliku ja Kareda vald);
5. Roosna-Alliku veesäilitusala 44,8 ha (Roosna-Alliku vald);
6. Prandi veesäilitusala 25,4 ha (Koigi vald);
7. Kiigumõisa veesäilitusala 245 ha (Roosna-Alliku vald).

Teave karstist ja allikatest on eriti oluline seetõttu, et karstialal puudub põhjaveel looduslik kaitstus ja seetõttu pääsevad reained takistamatult põhjaveete. Allikate veerohkusest ja kvaliteedist oleneb Pandivere kõrgustikult algavate jõgede vee kvaliteet. Pandivere põhjavee alamvesikond on nitraaditundlik ala, seetõttu tuleb sellele koostada ja ellu viia nitraadireostust piirav tegevuskava.

Vabariigi Valitsus kehtestas oma 03. 04. 2001. a. määrusega nr. 124 "Vesikondade ja alamvesikondade nimetamine" Pandivere põhjavee alamvesikonna. Keskkonnaministri 16. 11. 1998. a. määrusega nr. 65 kinnitati pinnaveekogude või nende osade nimekiri, mis on heitveesuublatena reostustundlikud. Pandivere alamvesikonnale jäävad Järva maakonna piires järgmised reostustundlikud suublad:

Sääsküla oja	Ambla jõgi
Jänijõgi	Tammiku peakraav
Soodla jõgi	Jägala jõgi
Järva-Jaani kraav	Pendi peakraav
Väinjärva oja	Oostriku jõgi

Rõhu peakraav	Vahu jõgi
Peetri peakraav	Neeva kanal
Tammeküla oja	Pärnu jõgi
Vodja jõgi	Esna Jõgi
Prandi jõgi.	

Ka tulevikus tahame näha Pandivere veekaitseala mitmekülgset arenenud piirkonnana, kus hästi majandatud põllu- ja rohumaad vahelduvad väheintensiivselt kasutatavate ja looduslike aladega, kus põhjavesi on joogikõlblik, jõed on heas seisundis ja hapnikurikkad ning sobivad väärtuslike kalaliikide elupaikadeks. Selle saavutamiseks tuleb üksikobjektidena ja veesäilitusaladena kaitse alla võetud allikad ja karstialad säilitada võimalikult looduslikena. Erilist tähelepanu tuleb pöörata seni peaaegu inimtegevusest mõjutamata ürgsete allikate säilimisele looduslikuna. Samuti tuleb tagada põhjavee kaitse ohtlike ainetega reostamise eest, olemasolevate reostuskollete seire ning põhjaveereostuse lokaliseerimine, keskkonnaohtlikud objektid tuleb viia vastavusse keskkonnanõuetega.

Põhja- ja pinnavee senisest otstarbekamaks ja süsteemsemaks majandamiseks ja kaitsmiseks koostatakse Keskkonnaministeeriumi tellimisel veeseaduse kohaselt aastaks 2004 kõigile alamvesikondadele, sealhulgas ka Järva maakonda hõlmavatele Harju, Pandivere, Peipsi ja Pärnu alamvesikondadele veemajanduskavad.

3. 1. 8. VEEKOGUDE RANNAD JA KALDAD

Ranna ja kalda kaitse seadus sätestab ranna ja kalda ulatuse hajaasustusalal.

Tiheasustusalal määrab ranna ja kalda ulatuse üldplaneeringuga kohalik omavalitsusüksus, aga mitte suurema, kui hajaasustustele seadusega määratud laiused. Tiheasustusala laiendamine rannal või kaldal toimub ainult maakonnaplaneeringu alusel koostatud linna või valla üld- ja detailplaneeringu järgi. Uue tiheasustusala moodustamine rannal või kaldal on keelatud. Erandi võib teha Vabariigi Valitsus omavalitsuse ettepanekul.

Ranna ja kalda ulatust saab vähendada või suurendada maakonnaplaneeringu alusel kehtestatud valla või linna üldplaneeringuga, lähtudes looduslikest ja majanduslikest tingimustest, nagu kõlvikute ja kinnisasjade piirid, teed, elektri- ja sideliinid või muude tehnovõrkude trassid, veekogud või veejuhtmed, metsasihid, metsakategooriad, valgala vähenemine. Ranna ja kalda ulatuse vähendamiseks on vaja keskkonnaministri nõusolekut. Samadel tingimustel võib jõe ja veejuhtme kalda ulatust ülemjooksu suunas vähendada vastavalt valgala pindala vähenemisega

Hajaasustuses on rannal ja kaldal ehituskeeluvööndi laiused järgmiselt: üle 10 ha suuruse pindalaga järvel ja veehoidlal ning üle 25 km² suuruse valgala jões ja veejuhtmel - 50 m. Viie kuni 10 ha suuruse pindalaga järvel ja veehoidlal ning 10 kuni 25 km² suuruse valgala jões ja veejuhtmel - 25 m. Tiheasustusalal on rannal ja kaldal 50 m laiune ehituskeeluvöönd. Ehituskeeluvööndisse jääva kaldaastangu servast laieneb ehituskeeld maismaa suunas järve ning jõe kaldal 50 m võrra. Ehituskeeluvööndi vähendamiseks on vajalik keskkonnaministri nõusolek.

Rannal ja kaldal on keelatud rajada ja laiendada tootmisobjekte ja ladusid, kus kasutatakse, tekitatakse või ladustatakse I, II ja III ohtlikkuse klassi kuuluvaid aineid. Samuti on keelatud rajada ja laiendada tootmisobjekte, millest lähtuv kahjulik mõjus on ulatub veekaitsevööndile või supelrannale.

Rannal ja kaldal on keelatud üleujutatavatel aladel reoveesetete laotamine, kalmistute ja loomade matmispaikade rajamine ning karjatamine siseveekogude veekaitsevööndis puittaimestikuga alal.

Lõheliste kudemis- ja elupaikadeks kinnitatud veekogu või tema lõikude kallastel laienevad tootmistegevuse kitsendused 200 m kauguseni.

Keskkonnaministri 14. 02. 1996. a. määrusega nr. 10 kinnitatud lõheliste elupaikade nimistusse on lülitatud järgmised Järva maakonna jõed:

Jägala jõgi lähtest Kehra tammini	Ambla jõgi kogu ulatuses
Jänijõgi kogu ulatuses	Pärnu jõgi lähtest Laupa sillani
Vodja jõgi kogu ulatuses	Esna jõgi kogu ulatuses
Palu peakraav kogu ulatuses	Prandi jõgi kogu ulatuses
Põltsamaa jõgi lähtest Rutikvere veskini	Preedi jõgi kogu ulatuses.

Rannal ja kaldal asuvate kinnisasjade omanikud ja valdajad on kohustatud hoidma veekogu rannad ja kaldad puhtana, hooldama kallasrada ja tagama sellele inimeste vaba läbipääsu. Avalikel ja avalikuks kasutamiseks määratud veekogudel on kallasraja laius laevatavatel veekogudel 10 m ja teistel veekogudel 4 m.

3. 1. 9. POOLLOODUSLIKUD KOOSLUSED

Poollooduslikud ehk pärandkooslused on inimese kujundatud ning püsivad vaid mõõduka inimõju jätkudes. Need on eelkõige mitmesugused niidud: puisniidud, rannaniidud, luhaniidud, aruniidud, looniidud. Rohkem näeb tänapäeval pärandkooslusi Lääne- ja Põhja-Eestis, kuna intensiivsema põllumajandusega Kesk-Eestis on nad enamasti maad andnud kultuurkooslustele ja metsadele.

Pärandkooslusi on vaja hoida kõigepealt nende väga mitmekesise elustiku pärast – ületavad ju näiteks Eesti puisniidud oma liigirikkuselt (taimeliikide arvult ühel ruutmeetril) isegi troopikakooslusi. Peale selle lisavad nad vaheldust ja ilu maastikele ning neil on oma osa meie kultuuriloos.

Kui möödunud poolsajandil ohustas siinseid pärandkooslusi tihti liiga intensiivne majandustegevus (ülekarjatamine, kuivendus jne) ning reostus, siis viimasel kümnendil on nende inimekätt vajavate koosluste olukord halvenenud vastupidisel põhjusel: nad on võsastunud, kuna seal ei niideta enam heina ja ei karjatata loomi.

Pärandkoosluste kaitset on vaja korraldada nii, et jääks eluvõimalus paljudele liikidele ning püsiks ka harjumuspärased maastikud. Poollooduslike koosluste eduka kaitse üks eeldusi on looduskaitsete koostöö maaomanike-talupidajatega: toetatakse traditsioonilist majandustegevust makstes maaomanikele maahooldustoetust. Nõnda mitte ainult ei hoita looduse mitmekesisust, vaid aidatakse oluliselt kaasa ka piirkonna maaelu arengule.

Pärandkoosluste allesjäämiseks piisab, kui neid ei lastaks metsa kasvada. Nii püsisid nad inimese ja looduse vahelise sümbioosi näidetena aastatuhandeid. Eestimaa looduses

ei ole teisi sedavõrd õiterohkeid paiku kui vanad niidud arvukate orhideelistega. Kevaditi mängivad luhtadel tutkad ja nepid, tikutajad ja koovitajad, rannaniitudel kostab kõre pulmakrookse, puisniidud rõkkavad värvuliste laulust.

Pärandkoosluste inventeerimisi viib Keskkonnaministeeriumi tellimisel läbi Pärandkoosluste Kaitse Ühing. Arvele võetud väärtuslikud poollooduslikud alad on vaja säilitada. Selleks kavandatakse riiklikke loodushoiutoetusi. Järvamaal läbiviidud inventeerimiste tulemusel on kaardistatud siinsed väärtuslikud niidukooslused: puisniidud, luhaniidud ja alvareid.

Puisniidud on regulaarselt niidetava rohustuga hõredad looduslikud puistud. Väljanägemiselt ja ökoloogilistelt tingimustelt sarnanevad puisniidud parkidele, ent puisniidud on tunduvalt vanemad ja tekkinud algselt looduslikest kooslustest. Mitmesuguse liigilise koosseisuga puude ja põõsaste grupid võivad paikneda hõredamalt või tihedamalt, kuid iseloomulik on niidukamara esinemine. Lubjarikastel puisniitudel leidub tavaliselt üle 50 soontaime liigi ruutmeetril. See on tunduvalt rohkem kui üheski teises metsavööndi taimekoosluses.

Tänapäeval võsastuvad niitmata-karjatamata puisniidud kiiresti. Nende kestev säilimine on nüüdisajal mõeldav üksnes niitmise doteerimise kaudu.

Luhaniidud on jõgede või järvede kallastel asuvad ja nende poolt ajutiselt üleujutatavad looduslikud rohumaad. Enamasti on luhaniidud tekkinud inimtegevuse tulemusena - niidukooslused on kujunenud jõgede ääres asunud (lammi)metsade maharaiumisele järgnenud karjatamise ja niitmise tulemusena. Sajandeid kestnud inimõju ja looduslike tingimuste (üleujutustega kaasnev toitainete ja muda juurdekanne ning liigniiskus) koostoimel on luhaniitudel kujunenud välja omapärased taime- ja loomakooslused. luhaniitudele on väga olulise tähtsusega üleujutuste ajal veega kaasatulevas mudas leiduvad toitained, mis aitavad neil säilitada pinnase kõrget toitainete sisaldust.

Alvareid ehk loopealseid on kõige lihtsam iseloomustada kui õhukese-mullalisi lubjarikkaid niite, millel puud ja põõsad praktiliselt puuduvad. Taimestiku liigiline koosseis alvaritel on väga mitmekesine ja omapärane võrrelduna teiste põhjamaiste kooslustega. Vaatamata ajutiselt väga ebasoodsatele kasvutingimustele on alvarite liigirikkus väga kõrge. Kõrge liigirikkus asetab alvarid puisniitude kõrval maailma kõige mitmekesisemate koosluste hulka. Alvareid on traditsiooniliselt kasutatud karjamaana veiste ja lammaste ning ka hobuste karjatamisel. Kasutamist heina- või põllumaana on takistanud nende madal saagikus.

Järvamaa väärtuslikest pärandkooslustest on eelvaliku käigus Natura 2000 alade nimekirja lülitatud Määru poollooduslik niidukooslus Kabala vallas. See hõlmab hästisäilinud tüüpilist karstiniitu Kurla kastialal ning liigirikkaid Kihu ja Punassaare puisniite karstialast idas ja kirdes. Natura 2000 alaks on valitud ka Tudre lubjarikas aruniit Koeru vallas. Seal kasvab rikkalikult lubjalembeseid lootaimi, niitu ilmestavad metsastunud moreenkünkad.

Järvamaa väärtuslikud niidukooslused on toodud rohevõrku toetavate objektide kaardil.

3. 1. 10. METSAKAITSEALADE VÖRGUSTIK

Olemasolevate metsakoosluste mitmekesisuse kaitse saab tagada vaid metsade võrgustik, mis koosneb

- 1) mittemajandatavatest hoiumetsadest;
- 2) piiratud majandus- või hooldusrežiimiga kaitsemetsadest;
- 3) tavapärase majandamisrežiimiga tulundusmetsadest.

Hoiumetsad jäävad kaitsealade loodusreservaati või sihtkaitsevööndisse või nendega võrdsustatud aladele väljapool kaitsealasid. Hoiumetsas on keelatud igasugune majandustegevus, lubatud metsakasutusviisideks on looduskaitse, keskkonnakaitse, teadus- ja õppetöö. Teisi kasutusviise võib lubada ainult siis, kui see on kooskõlas kaitseala kaitse-eeskirjaga. Sihtkaitsevööndis võib olla lubatud nii rekreatsioon, küttimine kui ka liigihooldustööd.

Hoiumetsi võib käsitleda kui ökoloogilise metsavõrgustiku tuumalasid.

Kaitsemetsade ülesandeks on keskkonnaseisundi kaitse ja need metsad võivad asuda kaitsealal sihtkaitsevööndis, kus on lubatud hooldustegevus, kaitseala piiranguvööndis, veekogude kallastel, allikate ja survealade põhjaveega aladel, samuti joogiveehaaretel, erosiooni- ja deflatsioonihuga aladel, lootaladel, ajaloomälestistel ja muudel planeeringuga määratud aladel. Kaitsemetsas on lubatud metsakasutusviisideks looduskaitse ja keskkonnakaitse, sanitaarkaitse, teadus- ja õppetöö.

Kaitsemetsad funktsioneerivad sageli puhvritena rangelt kaitstavate metsade ümber või levikukoridoridena väljapool kaitsealasid (ranna- ja kaldaalad).

Väga oluliseks ökoloogilise metsavõrgustiku osaks nii piirkondlikul kui kohalikul tasandil võivad olla vääriselupaigad, kus suure tõenäosusega võib esineda ohustatud, ohualte või haruldasi liike. Vääriselupaikadeks võivad olla väikesed veekogud ja allikad, väikesed sood ja rabaservad, samuti puisniidud, metsastunud aiad ja põlismetsatukad.

Metsakaitsealade võrgustiku üheks põhitingimuseks on kõigi Eesti territooriumil esinevate metsatüüpide esindatus. See on Eesti metsakoosluste mitmekesisuse säilimise eeldus.

Praeguste, uuendatud kaitsekorraga kaitsealade territooriumil range kaitse alla jäävad metsad Järva maakonnas on toodud järgnevas tabelis:

Kaitseala nimi	Hooldatava siht- kaitsevööndi metsad, ha	EMKAV metsad, ha	Rangelt kaitstud metsad, ha
Endla Looduskaitseala	243	542	785
Rava Maastikukaitseala	17	-	17
Vulbi maastikukaitseala	10	-	10

EMKAV – Eesti metsakaitsealade võrgustik

Projekti “Eesti metsakaitsealade võrgustik” lõpparuandes 2001.a. tehti ettepanek lülitada Eesti metsakaitsealade võrgustikku täiendavalt järgmised Järva maakonna alad:

Kaitseala nimi	Omavalitsus	Range kaitsega ala ha	Tugi ala ha	Kokku ha	sellest metsa ha
Kõrvamaa Maastikukaitseala	Albu ja Lehtse v.	199,4	0	199,4	193
Kõrvamaa Maastikukaitseala	Albu vald	721,3	0	721,3	590
Kõrvamaa Maastikukaitseala	Lehtse vald	258	0	258	251
Endla Looduskaitseala	Koeru vald	186,1	69,8	255,9	224
Tagametsa Looduskaitseala	Kabala vald	124,1	56	180,1	180
Saeveski Looduskaitseala	Kabala vald	210,8	216,1	426,9	412
Kokku:		1699,7	341,9	2041,6	1850

Käesolev planeering toetab ülalnimetatud metsakaitsealade võrgustiku projekti põhjal uute kaitsealade moodustamist ja olemasolevate ümbertsoneerimist.

Kaitsemetsade majandamise üldine eesmärk on erinevat tüüpi metsakoosluste säilimine ja metsade kõigi väärtuste kasutamine ilma metsa tasakaalulist ökoloogilist seisundit kahjustamata. Kaitsemetsadel on palju funktsioone: kaitstavate loodusobjektide hoidmine, maastiku, mulla ja vee kaitsmine, inimestele puhkamise, tervise parandamise ja sportimise võimaluse loomine jm.

Kaitsemetsade majandamise üldised põhimõtted on järgmised:

- Kaitsemetsi majandatakse nii, et need moodustaksid range kaitse all olevate metsaalade vahel looduslike ühenduste, koridoride ja metsasaarte võrgustiku ning puhveralad vahetult nende ümber;
- Metsatüüpide looduslikku mustrit säilitatakse, kasutades sobivat raieviisi ja –meetodeid ning eelistades kasvukohale omaseid puuliike;
- Loodusliku struktuuriga metsaservad, mis piirnevad mittemetsaga, säilitatakse 25 m laiuselt raietegevusest puutumatuna. Üleminekukooslustena on need väga liigirikkad ning neil on seetõttu eriline väärtus nii maastike kui elustiku mitmekesisuse säilimisel;
- Kõik metsamaal olevad vääriselupaigad (võtmebiotoobid) koos vajaliku laiusega (20-40 m) puhvertsooniga säilitatakse puutumatuna seni, kuni vastava lepinguga pole fikseeritud majandamisele esitatud konkreetsed tingimused.

3. 1. 11. KÕRGE PUHKEVÄÄRTUSEGA ALAD

Järva maakonna kõrge puhkeväärtusega alad on seotud ökoloogiliselt puhta looduse ja veekogudega.

1998.a. kehtestatud Järvamaa maakonnaplaneeringuga on reserveeritud puhkealadena 3 järgmist suuremat puhkeväärtust omavat piirkonda:

Puhkeala nimetus	Omavalitsus	Puhkuse liik
Jäneda puhkeala	Albu ja Lehtse vald	talisport, loodusturism
Väinjärve puhkeala	Koeru vald	suplus- ja kalastamisvõimalus
Matsimäe puhkeala	Albu ja Paide vald	loodusturism, suplus- ja kalastamisvõimalus

Väljaarendamisel on Valgehobusemäe talispordipiirkond Albu vallas. Kõrge puhkeväärtusega alad on Tagametsa skaudilaagri piirkond Kabala vallas, Tolli parkmets Türi linnas ning linnast edelas asuv Sütēmetsa piirkond. Paide linna kõrge puhkeväärtusega alad on linnast idas asuv tehisejärv ja selle ümbrus ning Kirna voorestik.

Märgitud puhkealad on kaetud roheline võrgustiku või väärtuslike maastikega.

Puhkuseks sobivaid alasid on vaja sihtotstarbeliselt kasutada ja majandada selliselt, et nende puhkeväärtus ei kahaneks. Majandustegevuse kavandamisel on vaja lähtuda nii roheline võrgustiku kui ka väärtuslike maastike säilimiseks seatud tingimustest. Puhkealade piirid täpsustatakse üldplaneeringuga.

3. 1. 12. LINNA LÄHIÜMBRUSE ROHELINE VÖÖND JA LINNA LAIENEMISALA

Linna lähiümbruse rohelist vööndit tuleb vaadata kui linnaelanike lähipuhkeala. Lähipuhkealad jäävad linna funktsionaalsest servast 20 – 30 minutilise jalgsi käigu kaugusele.

Paide linna kui maakonnakeskuse roheline vööndi orienteeruv piir on kujutatud käesoleva töö koondkaardil. Linna roheline vööndi piir täpsustatakse koostamisel olevate Paide linna ning seda ümbritsevate valdade üldplaneeringutega.

Paide linna laienemine on võimalik Reopalu, Prääma, Mäo ja Mündi suunas, kuid arvestusperioodil ei ole sellel vajadust, kuna linna territooriumil on piisavalt ehitustegevuseks sobivaid vabu maa-alasid.

3. 2. KASUTUSTINGIMUSED JA SOOVITUSED ASUSTUSE JA MAAKASUTUSE SUUNAMISEKS

3. 2. 1. KÕRGE VILJAKUSEGA PÖLLUMAAD

Järvemaal loetakse väärtuslikeks põllumaadeks alasid, kus maa hindepunkt ületab 50. Need alad on kantud ka planeeringu koondkaardile.

Olukorras, kus maailma rahvaarv pidevalt kasvab, kuid põllumaa ei suurene, vaid väheneb, tuleb hakata senisest enam tähelepanu pöörama väärtusliku põllumaa heaperemehelikule majandamisele. Selleks tuleb:

- hoida kõrge boniteediga põllumaad kasutuses põllumajandusliku maana;

- vaadata üle põllumajanduslikust kasutusest väljajäänud väärtuslikud põllumaad ning otsustada nende kasutuselevõtu võimalused;
- juurutada HELCOMi ja Euroopa Liidu soovitusel mineraalväetiste, sõnniku ja mürkkemikaalide kasutamiseks;
- looduskeskkonna säilitamise ning muldade struktuuri parandamise ja viljakuse suurendamiseks hakata ulatuslikumalt kasutama täppisviljelust;
- viia loomade arvukus kooskõlla põllupinna suurusega;
- tagada Pandivere kõrgustikul põhjavee formeerumisala tõhus kaitse;
- likvideerida põldudelt maaparandustööde ajal taluasemetele tekitatud kivikuhilad ja kännuhunnikud, kui umbrohuseemne levitajad;
- põldude sobiva mikrokliima hoidmiseks säilitada põldudevahelised metsatukad ning sood ja taastada võimaluse piires endisi veskipaise;
- säilitada Eestile omane põllumajandusmaastik kui kultuuripärand.

3. 2. 2. KASUTUSTINGIMUSED VÄÄRTUSLIKE MAASTIKE SÄILIMISEKS JA MAASTIKUVÄÄRTUSTE SUURENDAMISEKS

Väärtuslike maastike määratlemisele maakonna tasandil peab järgnema hoolduse ja teatud juhtudel ka taastamise või kaitse korraldamine kohalikul tasandil. Järgnevalt antakse üldised kasutustingimused väärtuslike maastike säilimiseks ning maastikuväärtuste suurendamiseks.

- Igale väärtuslikule maastikule väljaspool kaitseala on vajalik koostada maastikuhoolduskava. Hoolduskavad on aluseks väärtuslike maastike säilimisele ja taastamisele. Nende põhjal kavandatakse hoolduseks vajalikke meetmeid, samuti on need aluseks arendus- ja majandustegevuse korraldamisel väärtuslikel maastikel;
- Täpsustada väärtuslike maastike piirid hoolduskavade koostamisel või üldplaneeringuga;
- Täpsustada detailplaneeringu kohustusega alad;
- Säilitada väärtuslike maastike omapära uute ehitusalade ja joonehitiste rajamisel, maa sihtotstarbe muutmisel, samuti olemasolevate hoonete rekonstrueerimisel;
- Leida võimalusi suure rekreatsioonikoormusega aladel välja ehitada parkimis-, puhke- ja telkimiskohad ning tähistada need;
- Paigaldada enam külastatavatele aladele infokeemid ning olulisemate vaatamisväärsuste juurde suunaviidad ja teatetahvlid;
- Tagada juurdepääs arhitektuurilistele vaatamisväärsustele, tähistades ja eksponeerides objekte, rajades peatumispaiku ja parklaid;

- Tagada juurdepääs muinsuskaitse objektidele, korrastada ja eksponeerida neid. Tähistada objektid, rajada parklaid ja peatumiskohti;
- Tagada juurdepääs kaitstavatele looduse üksikobjektidele, tähistada need, korrastada ja eksponeerida. Rajada peatumis- ja parkimiskohti;
- Maakonna looduse omapära parema vaadeldavuse võimaldamiseks avada vaateid ning ehitada vaatekohtadesse vaateplatvorme. Säilitada kaunid vaatekohad reserveerides neid puhkekohtadeks ja avaliku kasutusega aladeks. Kaunite teelõikudel avada vaateid ja ehitada välja puhkekohti ning peatuspaiku;
- Eesti rahvuskivi - paekivi - eksponeerimiseks ning maakonna suurima maavara paekivi paremaks teadvustamiseks korrastada ja avada mõned tähistatud ning teabega varustatud karjääride paeseinad huvilistele vaatamiseks;
- Koostada väärtuslike põlis- ja vabrikukülade ehitusajaloolised ja kultuuriloolised ülevaated ja arengukavad;

3. 2. 3. KASUTUSTINGIMUSED ROHELISE VÕRGUSTIKU SÄILIMISEKS JA TOIMIMISEKS

Käesolev planeering täpsustab üleriigilise planeeringuga “Eesti 2010” määratud riikliku rohelise võrgustiku piire, konstrueerib maakondliku rohelise võrgustiku ning seab selle tugialadele ja koridoridele üldised kasutustingimused, mis peavad tagama rohelise võrgustiku toimimise. Rohelise võrgustiku piirid määratakse üldplaneeringuga, mille käigus konstrueeritakse ka kohaliku tasandi roheline võrgustik ning täpsustatakse seal tegutsemise tingimused. Erilist tähelepanu tuleb sellele tööle pöörata vähese metsasusega avarate põldudega aladel Väätsa, Aravete-Kihme, Jõgisoo-Jalgsema, Järva-Jaani, Kukevere-Jäneda, Pikaküla-Puiatu, Türi-Põikva, Oisu, Villevere-Kurla, Imavere, Koigi-Kahala, Peetri-Vao ja Koeru ümbruses.

Järgnevad kasutustingimused on aluseks alapeatükis 3. 3. toodud realiseerimisinstrumentide koostamisel ning arendus- ja majandustegevuse korraldamisel rohelise võrgustiku aladel.

- Arendades rohelises võrgustikus (va väärtuslikud märgalad, veekogude kaldaalad, vääriselupaigad, kaitsealad, I ja II kategooria kaitsealuste liikide elupaigad jt seadusest tulenevate piirangutega alad) majandustegevust, on oluline, et säiliks rohelise võrgustiku tuumalade ja koridoride terviklikkus;
- Rohelise võrgustiku funktsioneerimiseks ei tohi tugialadel looduslike alade osatähtsus langeda alla 90%;

- Arendustegevused, mis muudavad maa sihtotstarvet või kavandavad joonehitis, tuleb kooskõlastada keskkonnateenistusega;
- Võtta erilise tähelepanu alla raielankide taasmetsastamine rohelises võrgustikus, seda eriti rohelise võrgustiku koridorides;
- Suurtele tugialadele ja koridoridele on reeglina vastunäidustatud teatud infrastruktuuride (kiirteed, prügilad, sõjaväepolügoonid, jäätmeoidlad, kõrge keskkonnariskiga rajatised) rajamine. Juhul, kui nende rajamine on möödapääsmatu, tuleb eriti hoolikalt valida rajatiste asukohta, et leevendada nende negatiivset mõju rohelisele võrgustikule;
- Uute ehitusalade valikul on oluline jälgida, et kavandatav ehitustegevus ei kahjustaks rohelise võrgustiku struktuuri;
- Uute joonkommunikatsioonide projekteerimisel ning olemasolevate rekonstrueerimisel pöörata erilist tähelepanu suur- ja pisiimetajate ning kahepaiksete liikumisradade säilimisele ja kaitsele, seda eriti rohelise võrgustiku koridorides;
- Põhi- ja tugimaanteedel vaadata üle suurimetajate teeületuskohad ning rakendada täiendavaid meetmeid liiklusohutuse tagamiseks;
- Rekonstrueeritava Tallinn-Tartu-Luhamaa maantee tee telje selgumisel vaadata üle ja täpsustada üldplaneeringute käigus trassi äärde jääv roheline võrgustik ning anda tee projekteerijatele sellest tulenevad projekteerimistingimused.

3. 2. 4. ÜLDISED SOOVITUSED ASUSTUSE JA MAAKASUTUSE SUUNAMISEKS

- Käivitada hästi läbimõeldud PR-töö selgitamiseks funktsioneeriva rohelise võrgustiku, väärtuslike maastike ning viljakate põllumaade kaitsmise ja säilimise vajadust ning selle seoseid maakonna elanike heaolu tõusuga;
- Kõrge boniteediga põllumaad hoida kasutuses põllumajandusliku maana;
- Luua eeldusi Järvamaa kõrge viljakusega põldudel uute põllukultuuride (nn nišitooded) viljelemiseks paralleelselt rohelise võrgustiku ja väärtmaastike kaitsmise, säilitamise ja kujundamisega, ühildades seejuures keskkonnapoliitika, regionaalpoliitika, ja põllumajanduspoliitika eesmärgid;
- Leida vahendeid ja võimalusi pärandkoosluste kaitseks ja säilimise tagamiseks (karjatamine, heina tegemine, võsatõrje);

- Säilitada pärandkultuurmaastikud, sealhulgas võimalusel põlistaluasemed, põldudevahelised teed ja metsatukad, veekogude looduslikkus ning sobitada uusehitused maastikku selliselt, et need ei rikuks maastiku ilmet;
- Säilitada traditsioonilised külamaastikud koos taluasemete, alleede, metsatukkade, põllumaade ja asustusega. Selleks juhtida neist mööda magistraalteed ja kommunikatsioonitrassid, majandada metsa- ja põllumaad;
- Tagada veekogude kaldaaladele juurdepääs, luhaniitude säilimine ja hooldamine, avada kauneid vaateid veekogude kallastele;
- Vajadusel täpsustada üldplaneeringuga ranna ja kalda ehituskeeluvööndi ulatust;
- Jätkata kaitsmata põhjaveega aladel, hoiu- ja kaitsemetsades või asustatud alade läheduses paiknevate reostusobjektide (mürkkemikaalide laod, prügilad) jääkreostuse likvideerimist;
- Pöörata enam tähelepanu puhkemajanduse kui rohelse majandusharu arengule ja seda eriti maakonna loodeosas;
- Järvamaast avaldatud trükiste väikest arvu arvestades pöörata enam tähelepanu väärtuslike maastikke ning viljakaid põllumaid tutvustavate raamatute koostamisele ja avaldamisele, aidates sellega kaasa nende kaitsele ja heaperemehelikule kasutamisele.

3. 3. REALISEERIMISE INSTRUMENDID

Teemaplaneering "Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused" on strateegiline dokument, mille eesmärgid realiseeritakse üld- ja detailplaneeringute ning mitmesuguste programmide, majanduskavade ja meetmete kaudu. Teemaplaneeringu tähtsamad realiseerimise instrumendid on:

- üldplaneeringud
- teemaplaneeringud
- detailplaneeringud
- maastiku hoolduskavad
- metsamajanduskavad
- maakorralduskavad
- valgalade majanduskavad
- põllumajanduse-keskkonnaprogramm.

Kaudsed realiseerimisvahendid on:

- maaholdustoetused
- kaitsealade kaitse-eeskirjad ja kaitsekorralduskavad
- ametkondlikud projektid
- hea ehitustava
- hea põllumajandustava
- maastikuhoolduse alane koolitus ja teave
- ametkondlikud või erialalised aktsioonid (metsanädal jne).

4. ETTEPANEKUD KAITSEALADE MOODUSTAMISEKS

1. Moodustada Saarjõe väärtusliku maastiku kaitseks Kabala valla Rassi küla territooriumile **Saarjõe maastikukaitseala**. Ala reljeefi kujundavad Rassi kabelimäed – järskude nõlvadega pikad ja kitsad seljandikud, mis on jätkuks Vastsemõisa ja Kaansoo metskondi läbivale Balti jääpaisjärve rannaluidete ahelikule. Vahelduva reljeefiga maastikul kasvab kaunis palumännik. Ala läbib Pärnu jõe lisajõgi Saarjõgi, mille ürgoru laius on kuni 50 m ja sügavus kuni 5 m. Ürgoru paremal kaldal asub Tagametsa jahiloss ja vasakul Tagametsa skaudilaager. Maastikku imestab ka 0,6 ha suurune Saarjõe rajatud paisjärv.
2. Moodustada mitmete haruldaste taimede kasvukoha kaitseks Lehtse valla Patika küla territooriumile **Läpi maastikukaitseala**. Läpi lookadastikus kasvab tõmmu käpp, hall käpp, tumepunane neiuvaip, kärbesõis, soovalk, harilik käoraamat ning mitmed teised sellele piirkonnale haruldased taimed.
3. Moodustada Kareda valla suure kultuuri- ja ajalooväärtusega Kareda küla kaitseks **Kareda muinsuskaitseala**. Kareda küla on esmakordselt mainitud 1212. aastal Henriku kroonikas. Eestlaste muistse iseseisvuse ajal oli Kareda üks põhjapoolse Eesti tähtsamaid keskusi. Külas on säilinud tervikuna 3 rehielamut ja põhiosas 5 rehielamut, lisaks on külas 15 taluaita, neist vaim pärineb 1812.aastast. Siinne sepikoda arvatakse pärinevat Põhjasõja-eelsest ajast. Säilinud on ka 1867.a. ehitatud unikaalne rehielamu-tüüpi paekivist koolihoone, 1880.a. rajatud külapood ja 1896.a. ehitatud vallamaja.
4. Kaitsmaks kõrge loodusväärtusega puistuid lülitada Eesti metsakaitsealade võrgustikku Kõrvemaa Maastikukaitsealalt ja Endla Looduskaitsealalt täiendavad metsakaitsealad ning moodustada Tagametsa ja Saeveski looduskaitsealad järgmiselt:

Kaitseala nimi	Omavalitsus	Range kaitsega ala ha	Tugiala ha	Kokku ha	sellest metsa ha
Kõrvemaa Maastikukaitseala	Albu ja Lehtse v.	199,4	-	199,4	193
Kõrvemaa Maastikukaitseala	Albu vald	721,3	-	721,3	590
Kõrvemaa Maastikukaitseala	Lehtse vald	258	-	258	251
Endla Looduskaitseala	Koeru vald	186,1	69,8	255,9	224
Tagametsa Looduskaitseala	Kabala vald	124,1	56	180,1	180
Saeveski Looduskaitseala	Kabala vald	210,8	216,1	426,9	412

5. Lülitada Natura 2000 alade nimekirja järgmised Järva maakonna alad:
 - Endla loodushoiu- ja linnuhoiuala – unikaalne allikate piirkond, rabad ja soosaared, vääriselupaigad;
 - Esna loodushoiuala – väärtuslik allikate ala, seda ümbritsev soo, soometsad ja puhveralad;

- Kiigumõisa loodushoiuala – veesäilitusala, allikad, allikasood ja soometsad, Jägala jõgi ja lamminiidud;
- Kodasema-Tännapere loodushoiuala – eesti soojumika kasvukoht;
- Kõrvemaa loodushoiu- ja linnuhoiuala – ulatuslikud põlismetsad ja soomassiivid, kaunid rabad, väärtusliku ürgmetsaga rabasaared, vääriselupaigad;
- Lüsi loodushoiuala – veesäilitusala, allikad, karstivormid, esineb niiskuselembeseid taimeliike ja käpalisi;
- Määrü loodushoiuala – tüüpiline hästi säilinud poollooduslik niidukooslus, karstiniit;
- Orgmetsa loodushoiuala – põlismetsad, kuuskede ja kaskede vanus 80 – 100 aastat, kastikuloo kasvukohatüüp on selgelt eritatav, karstilehtrid;
- Peetri-Kareda loodushoiuala – metsaala, peamine puuliik ca 60-70 aastane kuusk, leidub ka vanemaid;
- Piiumetsa loodushoiu- ja linnuhoiuala – ulatuslikud sood ja rabad, esindatud on kõik Kesk-Eestile omased sootüübid ja puhmaraba, haruldaste lindude elupaigad;
- Prandi loodushoiuala – Prandi allikate ala, inimtegevusest vähe mõjutatud piirkond, kooslused hästi säilinud;
- Pudimäe loodushoiuala – eesti soojumika kasvukoht;
- Rava loodushoiuala – tüüpiline salumets, alale annavad erilise ilme põlispuud, esineb hajusalt kaunist kuldkinga;
- Saarjõe loodushoiuala – ürgsed hästihoitud metsad, vahelduv reljeef, Saarjõgi koos ürgoruga;
- Silmsi soo loodushoiuala – eesti soojumika kasvukoht;
- Tudre loodushoiuala – lubjarikas aruniit, kus kasvavad lubjalembesed lootaimed, niitu ilmestavad metsastunud moreenkünkad;
- Vulbi loodushoiuala – liigiliselt koosseisult väga rikas, üks suuremaid teadaolevaid sile tondipea kasvukohti;
- Väätsa linnuhoiuala – lindude vääriselupaigad.

5. PLANEERINGUKAARDID

Teemaplaneeringu koostamise käigus valmis neli kaarti: roheline võrgustiku ülevaatekaart, rohevõrku toetavate ja välistavate objektide kaart, väärtuslike maastike kaart ja koondkaart, mis kajastab asustust ja maakasutust suunavaid keskkonnatingimusi. Kaardid on vormistatud MapInfo 6.5 tarkvaraga mõõtkavas 1:100000, aluskaardina on kasutatud Eesti baaskaarti.

Rohelise võrgustiku ülevaatekaardil kajastuvad Järva maakonna roheline võrgustiku tuumalad ja koridorid ning nende ristumised teedega. Ära on toodud ka perspektiivsed ja rekonstrueeritavad teed ja teised joonobjektid.

Rohevõrku toetavate ja välistavate objektide kaardil on rohevõrku toetavate objektidena ära toodud metsamassiivid, metsakaitsealade võrgustik, kaitstud ja kaitsmata põhjaveega alad, veesäilitusalad, jõed, järved, kraavid, maastikukaitsealad, vääriselupaigad, väärtuslikud niidukooslused, kaitstavate taimede leiukohad, Ramsari alad, potentsiaalsed Natura alad jne. Rohevõrku välistavad objektid on olemasolevad ja planeeritavad teed ning raudteed, linnad ja asulad, turbatootmise alad, prügilad, karjäärid jne.

Väärtuslike maastike kaardil on ära toodud Järvamaa väärtuslike maastike registrisse kantud alad, kaunite vaadetega teelõigud ja ning vaatetornid ja –kohad. Aluskaardina on kasutatud Eesti baaskaardi andmeid põldude, metsade, soode, veekogude, teede ja administratiivpiiride kohta. Parema ülevaate saamiseks on kaardile lisatud neli skeemkaarti:

- 1) maakondliku, võimaliku riikliku tähtsusega ehk I klassi alad;
- 2) maakondliku tähtsusega ehk II klassi alad;
- 3) kohaliku tähtsusega ehk III klassi alad;
- 4) ettepanekud kaitsealade moodustamise kohta.

Koondkaardil on väärtuslike maastike, roheline võrgustiku ja kõrge väärtusega põllumaade kaardikihtide kokkupanemisel tekkinud sünteeskaart, millel kajastuvad asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused Järvemaal ning kus peituvad huvide konfliktid ja ohud. Parema ülevaate saamiseks on kaardile lisatud neli skeemkaarti:

- 1) maakondlik roheline võrgustik koos riiklike tuumaladega;
- 2) kaitsealad;
- 3) kaitsmata põhjaveega alad;
- 4) eelvalikulised Natura-alad.

6. KOKKUVÕTE

Järva Maakonna teemaplaneering "Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused" on koostatud maakonna olemasolevates piirides.

Maakonna teemaplaneeringu "Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused" koostamise käigus töötati läbi kaks alateemat "Väärtuslikud maastikud" ja "Roheline võrgustik".

Järvamaa roheline võrgustik on konstrueeritud kooskõlas riigi ja naabermaakondade rohelise võrgustikuga.

Järvamaa väärtuslike maastike nimekirja kanti 42 objekti, neist 10 esimese klassi ala, 19 teise klassi ala ning 13 kolmanda klassi ala. Peale selle kanti nimekirja 6 reservala. Pindalaliselt on esimese klassi alasid 13 236, 5 ha, teise klassi alasid 9 916, 5 ha ja kolmanda klassi alasid 1723,3 ha, kokku 24 876,3 ha. Kui lisada ka reservaladena nimekirja võetud alade pind, siis moodustab väärtuslikeks loetud alade kogupindala 25565,8 ha, mis moodustab 9,75% maakonna territooriumist.

Töös leiavad kajastamist teadaolevad ja prognoositavad konfliktalad, eelkõige väärtuslike alade (roheline võrgustik, väärtuslikud maastikud, väärtuslikud põllumaad) ja joonrajatiste vahel. Potentsiaalsed konfliktalad ja -kohad on esitatud kaardil.

Alateemade läbitöötamise ning väärtuslike põllumaade andmebaaside analüüsi tulemusel vormistati soovitusel asustuse ja maakasutuse suunamiseks.

Käesoleva dokumendiga antakse üldised keskkonnatingimused asustuse ja maakasutuste suunamiseks Täpsemad ja üksikasjalikumad tingimused määratakse alamaastme planeeringute, arengu-, hooldus- ja kaitsekorralduskavade ning konkreetsete projektide tasemel.

Töö väljundiks on seletuskiri nii paber kandjal kui trükifailina, koondkaart digitaalkujul ja paber kandjal mõõdus M 1:100 000.

Paides,
28. 01. 2003. a.

TAUSTINFORMATSIOON

1905. aasta vabadusliikumine Koeru kihelkonnas. Tallinn, 1935.
- Aaloe, A., Mark, E., Männil, R., Müürisepp, K., Orviku, K. Ülevaade Eesti aluspõhja ja pinnakatte stratigraafiast. Tallinn, 1960.
- Aasalo, L. Põllumajandusmaastikud Eestis. Tallinn, 1980.
- Albu mõisahooned (koostanud Aino Pung). Albu Vallavalitsus, 2001.
- Aluve, K. Eesti keskaegsed linnused. Tln. 1993.
- Aluve, K. Maakõrtsid ja Hobupostijaamad Eestis. Tallinn: "Valgus", 1976.
- Andresen, L. Õpetajate seminarid Atastes, Valgas ja Tallinnas. Tallinn, 1990.
- Arold, I., Raukas, A., Viiding, H. Geoloogia alused. "Valgus", 1987.
- Aruja, M. Eesti NSV looduse kaitsest. Tallinn: "Perioodika", 1983.
- Brafmann, E., Pargid Eestis. Tln., 1980.
- Daniel, O. Mets ja metsandus Eestis. Trt., 1929.
- Eelnurme, J. Paide Püha-Risti koguduse minevik. Paide, 1936.
- Eesti Arhitektuur (artiklite kogumik). Tallinn: "Valgus", 1969.
- Eesti arhitektuur 3. Harjumaa, Järvamaa, Raplamaa, Lääne-Virumaa, Ida-Virumaa. (Üldtoimetaja Villem Raam). "Valgus", 1997.
- Eesti arhitektuuri ajalugu. Tln., 1965.
- Eesti baaskaart 1990-ndad. M: 1:50 000
- Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat. Tallinn, 1957, 1958, 1980, 1981/1982, 1984.
- Eesti jõed (koostanud Arvi Järvekülge). Tallinn, 2001.
- Eesti NSV TA ZBI. Eesti järved. Tallinn: "Valgus", 1968.
- Eesti kaart Sõjaväe Topo-hüdrograafia osakonna väljaanne 1935-40 1.50 000
- Eesti Kodu-uurimise Selts. Paide-Eestimaa süda. Paide, 1991.
- Eesti Kunsti ja Arhitektuuri Biograafilise Leksikon. Tallinn; 1996
- Eesti Loodus (koostanud Anto Raukas). Tallinn: "Valgus" Entsüklopeediakirjastus, 1995
- Eesti Loodus. 1958, 1962, 1963, 1964, 1966, 1967, 1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1977, 1980, 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998
- Eesti Looduseuurijate Seltsi aastaraamat. Kd. 70. Tln., 1986.
- Eesti Maastikud (koostanud Varep, E. ja Maavara, V.). 1984.
- Eesti maastikud. Tallinn: "Eesti Raamat", 1984.
- Eesti Mets. 1993 Nr. 1(16), 1994 Nr.4(25).
- Eesti Metsaamet. Vääriselupaigad Eesti metsades. 1999.
- Eesti Metsad (koostanud U. Valk ja J. Eilart). Tallinn: "Valgus", 1974.
- Eesti NSV jõgede, ojade ja kraavide ametlik nimestik. Tallinn: "Valgus", 1986.
- Eesti NSV järvede nimestik (koostanud I. Kask). T., 1964.
- Eesti NSV maapõue kaitsest (toimetaja H. Viiding). Tallinn: "Valgus", 1976.
- Eesti NSV puhkealad (koostanud Malev Margus). Tallinn, "Valgus", 1974.
- Eesti Ornitoloogiaühing. Linnudirektiiv. Tallinn: "Eesti Loodusfoto", 2002.
- Eesti põhikaart 1990-ndad (ilmunud lehed);
- Eesti Sood (koostanud U. Valk). Tallinn: "Valgus", 1988.
- Eesti talurahva ajalugu. I köide. Tln., 1992.
- Eesti TA Looduskaitsekomisjon. Lahkme-Eesti Looduskasutus ja -kaitse. Tallinn, 1991.
- Eesti Teaduste Akadeemia Looduskaitse Komisjon. Lahkme-Eesti looduskasutus ja -kaitse. Tallinn, 1991.
- Eesti Vabadussõda 1918-1920. I osa. Tallinn, 1937.
- Eesti TA Geoloogia Instituut. Eesti ürglooduse raamat. Tallinn, 1991.
- Ehitus ja Arhitektuur. 3/1968, 1/1974, 3/1976.
- Eilart, J. Looduse õpperajad. Tallinn: "Valgus", 1986.

Eilart, J. Ökosüsteem ja kultuur. Tallinn: "Perioodika", 1976.

Etnograafiamuuseumi aastaraamat XVIII. Tartu, 1962.

Gernet, A. v. Mõnda Paide linna ajaloust. Paide, 1894.

Granö, J. G. Eesti maastikulised üksused. "Loodus", 1922. Nr-d. 2, 4 ja 5.

Habicht, T. Rahvapärane arhitektuur. Tln., 1977.

Heinsalu, Ü. Karst ja looduskeskkond Eesti NSV-s. Tallinn: "Valgus", 1977.

Henriku Liivimaa Kroonika. Tõlkinud Richard Kleis. Tallinn, 1982.

Jaanits, L., Laul, S., Lõugas, V., Tõnisson, E. Eesti esiajalugu. Tln., 1982.

Johandi, E. Eesti NSV sood. Tallinn, 1964.

Joonuks, H. Pandivere teedel. Tln., 1963.

Joonuks, H. Siin ja sealpool maanteed. Paide rajoon. Tallinn, 1973.

Jung, J. Kodumaalt nr. 8 ja 9. Nurmegunda maa ja Põltsama lossi ja linna aja loust. Järva maa ja Paide lossi ja linna aja loust. Tartu, 1879.

Juske, A. Vesiveskid. Tallinn: "Valgus", 1993.

Järvamaa arengustrateegia. Paide: 2001.

Järvamaa maakonnaplaneering. Paide, 1998.

Järvamaa topokaart 1907-1950, mõõtkavas 1-50 000.

Kaasik, T. Kõrvemaa. Tallinn, 1978.

Kalm, M. Eesti 20. sajandi arhitektuur. Tallinn, 2001.

Kapp, V. Järvamaa – metsade maa. Paide: 2001.

Kask, E. Kõrvemaa metsades. Tallinn: "Eesti Raamat", 1971.

Kask, E. Pilte looduskaitsealadelt. Tallinn: "Eesti Raamat", 1983.

Kask, I. Eesti NSV järvede nimestik. Tln., 1964.

Keskkonnaministeerium. Eesti 2010. Üleriigiline planeering. Tallinn: 2001.

Keskkonnaministeerium. Eesti Keskkonnastrateegia. Tallinn: 1997.

Keskkonnaministeerium. Eesti Keskkonnategevuskava 2001 – 2003.. Tallinn: 2001.

Keskkonnaministeerium. Eesti Metsanduse arengukava aastani 2010. Tallinn: 2002.

Keskkonnaministeerium. NATURA 2000 alade kaitsekorraldus. Euroopa Komisjon, 2001.

Keskkonnaministeerium. Põllumajandusministeerium. Hea Põllumajandustava. Tallinn: 2001

Keskkonnaministeerium. Väike keskkonnakaitse teatmik. Tallinn: 2002.

Koppel, E. Paide. Tallinn: "Eesti Raamat", 1965.

Krabi, V. Järvamaa Kaitsepataljon Vabadussõjas 1918-1920. Paide, 1932.

Krabi, V. Paide Seltskondliku elu arenemisteelt. Paide, 1935.

Kukk, M. Imavere ühispiimatalitus ning muuseum kui meierei järglane. Imavere, 2000.

Laasimer, L. Eesti NSV taimkate. Tln., 1965.

Laid, E. Eesti muinaslinnad. Tartu, 1923.

Laid, E. Paopaigad. Tartu: Ilmamaa, 1997.

Last, H. ja Raudsepp, M. Koeru vald. Koeru, 1998.

Looduskaitse I. Tln., 1937.

Looduskaitse II. Tln., 1940.

Looduskaitse teatmik. (toimetanud prof. E. Kumari).Tln., 1960.

Luha, A. Eesti NSV maavarad. Trt., 1946.

Lõhmus, E. Eesti metsakasvukohatüübid. Tln., 1984.

Lõugas, V., Selirand, J. Arheoloogia Eestimaa teedel. Tln., 1989.

Maiste, J. Eestimaa mõisad. Tallinn: "Kunst", 1996.

Martin, A.-J. Kuklaseasurkonnad looduskaitse ja turismiobjektidena Järvamaal ja õpperadade väljaselgitamine sipelgate sotsiaalse elu tutvustamiseks.

Mikk-Krull, O. Minu elu muusikaradadel. Tallinn: "Eesti Raamat", 1972.

Mäemets, A. Eesti NSV järved ja nende kaitse. Tallinn: "Valgus", 1977.

Mäemets, A. Matk Eesti järvedele. Tallinn "Eesti Raamat" 1989.

NL-topograafilised kaardid 1947-1990.

Nõmmküla, A. Imavere vald 1991-1996.

Paide Rajoonis. Kodu-uurijate seminar-kokkutulek 6.-9. augustini 1972. Tartu, 1972.

Paivel, A. Eesti mõisad. Tln., 1994.

Palo, A., EPMÜ Keskkonnakaitse Instituut. Järva-Jaani, Kareda, Koeru ja Roosna-Alliku valla territooriumil paiknevate loodusobjektide seisundist ja sobivusest turismiobjektideks (rõhuasetusele Piibe mnt. ümbrusele). Tartu, 1999.

Pandivere Riiklik Veekaitseala. Jyväskylä, 1993.

Perens, H. Eesti Geoloogiakeskus. Üksikute paekihtide ehituslike omaduste hindamine Järvamaal. I, II ja III köide. Tallinn, 2000.

Petersell, V., Ressar, H., Carlsson, M., Mittus, V., Enel, M., Mardla, A., Täht, K. Eesti mulla huumushorisoni geokeemiline atlas. Tallinn – Upsala, 1997.

Pohla, A. Reopalu kalmistu inventariseerimine. Aravete, 2001.

Puki seminarist. RAKA f. 2569. nim.1. sü 77 lk 203-285

Pung, A. Järva praostkonna kirikud. Kirjastus Kuma AS, 2000.

Põllumajanduse säästva arengu pikaajaline strateegia. Projekt. Tartu: AS ATLEX, 1997.

Põllumajandusministeerium. Eesti põllumajanduse arengu strateegia. Arvutivõrgus: 24. 10. 2002.

Raukas, A. EESTIMAA viimastel aastamiljonitel. Tallinn: "Valgus", 1988.

Regio. Eesti Teede Atlas. 1:150 000

Rundu, J. Kalju Lepik ja Koeru. Tõravere, 2000.

Rõõmusoks, A. Eesti aluspõhja geoloogia. Tallinn., 1983.

Saarist, T., Tõnisson, E. Paide rajooni ajaloo- ja kultuurimälestised. Tallinn: "Eesti Raamat", 1986.

Schmeidt, O. Eestimaa orhideed. "Varrak", 1996.

Sokk, H. Järvamaa vaatamisväärtused. Paide, 2001.

Sokk, H. Noppeid Albu valla ajaloost. Albu, 1996.

Sokk, H. Paide. Paide, 1993.

Sokk, M. J. Rõugu dendraarium. Eesti Põllumajandusülikool. Metsamajanduse kateeder. Diplomitöö. Tartu, 1992.

Soosaar, V. Seal ta ongi, see Vargamäe. Tallinn, 1986.

Stokeby R. Koeru kihelkond. 1934.

Tamm, H. Põhja-Eesti pargid. Tln., 1972.

Teede- ja Sideministeerium. Transpordi arengukava aastateks 1999-2006. Arvutivõrgus: 22. 10.2002.

Tihase, K. Eesti talurahvaarhitektuur. Tln., 1974.

Tomson, P., Viilma, K., Öövel, J., Sørenson, P., Amos, T., Ostonen, I., Tamm, U. Eesti Metsakaitsealade võrgustiku rajamine. Tartu: 2000.

Troska, G. ENSV TA Ajaloo Instituut. Eesti külad XIX sajandil. Ajaloolis-etnograafiline uurimus. Tallinn: 1987

Tõnisson, E. Linnamäed ja maalinnad. Tallinn: "Eesti Raamat", 1966.

Varep, E. Jooni Eesti kartograafia ajaloost. Tln.: 1960.

Varep, E. Kas tunnend maad. Tallinn: 1965.

Vene üheverstane kaart 1891-1912. Mõõtkavas 1:42 000.

Viila, K., Öövel, J., Tamm, U., Tomson, P., Amos, T., Ostonen, I., Sorensen, P., Kuuba, R. 2001. Eesti Metsakaitsealade võrgustik. Projekti "Eesti Metsakaitsealade võrgustik" lõpparuanne. Triip Grupp, Tartu.

Volkov, L. Eestimaa asustus. Tallinn: "Eesti Raamat" 1980.

LISAD

Käesolevale teemaplaneeringule on lisatud kaks alateema planeeringut, mis on käsitletavad eraldi teemaplaneeringutena ning lähiaastate tegevuskava:

1. Alateema "Järvamaa väärtuslikud maastikud" seletuskiri 87 lehel;
2. Alateema "Järvamaa roheline võrgustik" seletuskiri 19 lehel;
3. Lähiaastate tegevuskava 2-1 lehel.